

Doświadczenia życiowe a narracja tożsamościowa osoby

ELŻBIETA DRYLL

Wydział Psychologii
Uniwersytet Warszawski
Warszawa

STRESZCZENIE

Narracja tożsamościowa¹, czyli tekst osoby, jest opowieścią o wydarzeniach z własnej biografii. W toku rozwoju, wraz z bogaceniem się rozumienia i doświadczaniem siebie jako bohatera zdarzeń, tekst ten ulega zmianom. I chociaż każda narracja tożsamościowa posiada znamiona unikatowości, odbijają się w niej kulturowo dookreślone interpretacje typowych przeżyć. Znaczące i zarazem typowe doświadczenia życiowe mogą powodować reinterpretację zdarzeń minionych i całego tekstu osoby. Przykładem takiego zjawiska jest zmiana, jaka zachodzi w sposobie opowiadania o własnej matce u młodych kobiet, które same stały się matkami.

W badaniach wzięło udział 50 kobiet z 2–4-letnim stażem małżeńskim, z których połowa miała jedno dziecko w wieku do 3 lat. Porównywane były narracje uzyskane w odpowiedzi na bodziec „opowiedz mi o swojej matce”. W analizie uwzględnione były wątki tematyczne, typ bohatera w epizodach, pola semantyczne słów kluczowych i inne wymiary.

Stwierdzone różnice między osobami mającymi dziecko a bezdzietnymi wskazują na fakt, iż posiadając własne dzieci, zwraca się większą uwagę na relacje międzyludzkie. Kobiety bezdzietne spostrzegają matkę jako osobę – indywidualność, a nie osobę w relacji. Doświadczenie macierzyństwa zmienia perspektywę interpretacyjną i odbija się na rozumieniu zdarzeń, które miały miejsce w przeszłości. Reinterpretacja polega na tym, że co innego się wspomina i analizuje, a także inaczej spostrzega się osoby najbliższe.

Słowa kluczowe: narracja tożsamościowa, doświadczenia autobiograficzne, macierzyństwo, relacje matka – córka

WPROWADZENIE

Jednym z istotniejszych problemów podejmowanych przez psychologię narracyjną jest związek tekstu z życiem, czyli wydarzeniami, które zachodzą w biografii jednostki. Według tezy Brunera (1990), „narracja naśladuje życie, ale także życie naśladuje narrację”. Związek wzajemny tych dwóch zjawisk stanowi podstawowe założenie nurtu narracyjnego. Na gruncie tego założenia ważny problem empiryczny stanowią szczegółowe zależności pomiędzy konkretnymi, utrwalonymi w pamięci podmiotowi scenami z życia a strukturą opowiadania o sobie. Ich dokumentowanie może przyczynić się do głębszego zrozumienia, czym jest narracja tożsamościowa i w jaki sposób życie ją „naśladuje”.

Narracja tożsamościowa, czyli tekst osoby (por. Cierpka, 2002; Dryll, 2004), jest skomponowaną w określony sposób opowieścią o sobie jako bohaterze zdarzeń. Kompozycję tej opowieści i jej wewnętrzną logikę wyznacza przesłanie, w którym zawiera się zasada interpretacji własnego losu (skrypt życiowy). Ta zasada, nosząca znamiona oczywistości, tkwi w opowieści *implicite*, choć może zostać ujawniona. Jako wizja ogólna generuje opowieści pomniejszych. Stanowi pewną generalizację wiedzy o świecie i własnym w nim miejscu. Jest zakorzeniona w kulturze, w której człowiek

żyje. Może być badana za pomocą subtelnych metod analizy semantycznej.

Zasada kompozycji narracji tożsamościowej „wyznacza miejsce” poszczególnych scen życia człowieka, czyniąc je doświadczeniami. Doświadczenie, a zwłaszcza doświadczenie autobiograficzne, jest bowiem czymś więcej niż tylko samym zapisem pamięciowym. Dopiero takie zdarzenie, w którym podmiot nie tylko osobiście uczestniczył, zauważył je i zapamiętał, lecz również zinterpretował, czyli skonfrontował z istniejącym zasobem doświadczeń i ogólnym przesłaniem, jakie z nich wypływa, stanowi doświadczenie autobiograficzne (Bartosz, 2004). Doświadczeniem jest więc zdarzenie wkomponowane w tekst osoby.

Zinterpretowanie jakiegoś wydarzenia tak, aby stało się doświadczeniem, może mieć różne skutki w odniesieniu do życiowej opowieści i naczelnej zasady organizującej tożsamość. Może nastąpić jego prosta asymilacja, kiedy kolejne doświadczenie potwierdza istniejącą regułę – wtedy występuje jej utrwalenie. Może nastąpić znaczne zniekształcenie zdarzenia w kierunku zgodnym z posiadanymi przekonaniem, co pozwala zachować *status quo*. Może wreszcie doświadczenie doprowadzić do akomodacji struktury. Mówi się wtedy o doświadczeniu krytycznym. Akomodacja może mieć różny zasięg – od zmiany w jakiejś mniejszej lub większej części systemu znaczeń, aż po ogólny, rozlany efekt zmiany, który ujawnia się w postaci kryzysu i reorganizacji tożsamości.

Jeżeli struktura tekstu osoby ma być spójna, w ślad za reorganizacją ogólnego przesłania tożsamości, czyli zmianą kompozycji biografii, powinny postępować modyfikacje interpretacji poszczególnych doświadczeń życiowych. Wymaga tego hermeneutyczna zasada tłumaczenia całości systemu znaczeń przez jego elementy. Również znaczenie elementów zmienia się poprzez ich sposób wkomponowania w nadrzędną strukturę. Modyfikacja zasady organizacji opowieści autobiograficznej może sprawić, że inne niż do tej pory doświadczenia i inne aspekty przeżytych zdarzeń staną się bardziej wyraziste. Może zmienić się istotność nie

tylko faktów dotyczących aktualnej sytuacji życiowej podmiotu, ale i wspomnień, tj. historii, która uzasadnia istniejące przekonania, uwypukla aktualnie przeżywane problemy, czy też stanowi podstawę do kolejnych modyfikacji tekstu osoby.

Przykładem takiego zjawiska może być zmiana, jaka prawdopodobnie zachodzi w sposobie opowiadania o własnej matce u młodych kobiet, które same doświadczyły macierzyństwa, w porównaniu z ich rówieśniczkami, które jeszcze nie mają dzieci. Macierzyństwo jest zjawiskiem ważnym, typowym i w kulturze każdego ludzkiego społeczeństwa opisanym z wielu perspektyw. Włączenie macierzyństwa w strukturę tekstu autobiograficznego może sprawić, że ulegnie zmianie cała opowieść. Wykrycie takich zmian wskazywałoby na istnienie zjawiska wzajemnego dopasowywania się elementów i całości struktury sensu w ramach tekstu osoby. Należałoby wtedy uznać, że w istocie narracyjna tożsamość stanowi strukturę, która na szczeblu nadrzędnym organizuje poszczególne dziedziny osobistego doświadczenia.

Proces reorganizacji tożsamości może przebiegać w sposób wskazujący na kryzys. Być może tym właśnie procesem należy tłumaczyć występujące w okresie bardzo wczesnego macierzyństwa stany depresyjne (*baby-blue*), czy nawet poważniejsze problemy psychiczne (Cox, 1998; Elliot, 1998). Nowa rola włączana w tożsamość to nie tylko werbalne stwierdzenie zmiany statusu. Na jej ostateczne zdefiniowanie składają się liczne doświadczenia związane z nowymi zadaniami. Doświadczenia te są skonfrontowane z prototypowym rozumieniem roli, które powstaje przede wszystkim na bazie relacji z własną matką (por. Dryll, 2006). W wyniku tego „zderzenia” rozumienie roli ulega aktualizacji i może prowadzić do weryfikacji prototypu. To z kolei przynosi reinterpretację doświadczeń, które złożyły się na jego konstrukcję, czyli doświadczeń minionych.

Potwierdzeniem powyższej tezy byłyby wykrycie typowych cech opowieści o własnej matce u kobiet będących matkami, odróżniających te opowieści od narracji kobiet

bezdziwnych, znajdujących się w podobnej sytuacji życiowej. Można spodziewać się, że te dwie grupy narracji będą różnić się pod względem:

- 1) wątków tematycznych – inne klasy doświadczeń będą dominować we wspomnieniach;
- 2) wymiarów (cech) branych pod rozwagę przy charakterystyce bohatera;
- 3) rozległości pola semantycznego słowa „matka”.

Można również przypuszczać, że między wskazanymi grupami wystąpią różnice w zakresie oceny relacji z matką i spostrzeganego własnego podobieństwa do niej.

METODA

Badanie (Tarka, 2006) zostało przeprowadzone w modelu quasi-eksperymentalnym. Zmienną grupującą (niezależną) był status w roli matki (posiadanie jednego dziecka w wieku do trzech lat lub bezdzietność). Grupy były tworzone na zasadzie doboru parami ze względu na takie zmienne demograficzne, jak wiek, staż małżeński (w całej próbie nie większy niż cztery lata), miejsce zamieszkania i wykształcenie. Zmiennymi zależnymi były wybrane cechy opowieści badanych kobiet na temat własnej matki, spostrzegane podobieństwo do matki i ocena relacji z matką. Teksty były analizowane za pomocą semantycznej analizy narracji.

Pomiaru spostrzeganego podobieństwa do matki dokonano za pomocą techniki służącej pierwotnie do badania odrębności schematowej, czyli Kwestionariusza Spostrzegania Społecznego (por. Jarymowicz, 2002). Zadaniem osoby badanej było scharakteryzowanie siebie poprzez zakreślenie 10 z podanej listy 68 przymiotników, a następnie scharakteryzowanie swojej matki za pomocą takiej samej listy. Miarą spostrzeganego podobieństwa była liczba cech wspólnych charakteryzujących obie osoby (wyrażających się poprzez zakreślenie tego samego przymiotnika). Relacja ja – matka była oceniana na 7-punktowej skali opisanej na krańcach jako „idealna” – „bardzo zła”.

Narracje uzyskiwano w odpowiedzi na bodziec „opowiedz mi o swojej matce”. Wy-

powiedzi były nagrywane, a po transpozycji analizowane pod względem: typu tekstu, wątków tematycznych, makrostruktury epizodów, pól semantycznych słów kluczowych i kategorii orzeczeń w zdaniach relacyjnych (Dryll, Cierpka 1996; Dryll, 2005; Robin, 1980; Matalon i in., 1985; Duszak, 1998).

Określenie typu tekstu, ze względu na fakt, że wszystkie narracje miały charakter mieszany (fragmenty argumentacyjne i fabularne, czyli narracyjne *sensu stricto*), polegało na wyodrębnianiu zwartych epizodów. Epizod to co najmniej trzy zdania, w których występuje jedność czasu, miejsca, składu bohaterów i tematu, a opisane zdarzenie ma charakter jednorazowy. Epizody kategoryzowane były ze względu na umiejscowienie w czasie życia (np. dzieciństwo, dorosłość), typ relacji pomiędzy bohaterami (np. współpraca, towarzyszenie, antagonizm, posłuszeństwo), cele głównego bohatera (osobiste, zorientowane na innych). Narracje badanych kobiet różnicowała przede wszystkim jedna kategoria epizodów – epizody współpracy. Pozostałe reprezentowane były nielicznie lub też występowały z podobną częstością.

Wątki tematyczne analizowano na podstawie rejestru wszystkich wątków występujących w narracjach. Utworzono następujące kategorie: cechy charakteru matki, opis jej zachowania, wygląd zewnętrzny, praca zawodowa, zainteresowania, tworzenie atmosfery domowej, pielęgnowanie wartości, relacje z osobą badaną, relacje z mężem, relacje z rodzeństwem osoby badanej, relacje z wnukami, relacje z zięciem (mężem osoby badanej), z teściową (matką męża), innymi osobami, historia życia matki (jej dzieciństwo). Spośród tych kategorii tylko niektóre okazały się różnicujące narracje osób badanych z obydwu grup. Są to: zachowanie matki, praca matki, małżeństwo matki (relacje z mężem), dzieciństwo matki, inne zajęcia i zainteresowania matki, relacje matka – ja, relacje matka – rodzeństwo osoby badanej, relacje matka – wnuki, relacje matka – teściowa.

Badanie pól semantycznych słów kluczowych obejmowało analizę tzw. działań „przez” (aktywności obiektu występującego w funkcji

podmiotu zdania), działań „na” (aktywności wobec obiektu występującego w dopełnieniu zdania), atrybutów (charakterystyk obiektu za pomocą wyrażen przymiotnikowych), synonimów, antonimów i ekwiwalentów (określeń pełniących rolę słowa kluczowego). Badano także częstość użycia słowa-klucza. Elementy różnicujące grupy to: częstość użycia słowa i częstość opisów działań (tzw. działań „przez”), czyli bezpośredniej aktywności podmiotowej matki.

Orzeczenia zdań relacyjnych, czyli takich, w których dwa słowa kluczowe występują w funkcji podmiotu lub dopełnienia, zostały sklasyfikowane w następujący sposób: uczucia osoby badanej do matki, uczucia otrzymane od matki, aktywność wspólna (lub jej brak), ogólna ocena relacji, odwrócenie ról („córka daje matce wsparcie i pomoc”), deklaracja silniejszego związku z ojcem niż z matką („ważniejszy ojciec”), opisy nauk odebranych od matki („mama nauczyła mnie...”), ogólna ocena podobieństwa, porównanie cech charakteru, porównanie wyglądu, porównanie stylu życia, porównanie sposobu wychowywania dzieci, porównanie stanu zdrowia, deklaracja większego podobieństwa do ojca niż do matki. Wśród zdań relacyjnych kategoriami różnicującymi teksty kobiet bezdzietnych i mających dzieci były: uczucia otrzymywane od matki, nauki odebrane od matki, porównania (oceny podobieństwa) we wszystkich subkategorjach potraktowanych łącznie.

Osoby badane

Zbadano 50 kobiet w wieku 25–35 lat, ze stażem małżeńskim nie dłuższym niż czteroletni, które miały jedno dziecko w wieku do 3 lat (25 osób) lub były bezdzietne (25 osób). Badanie odbywało się indywidualnie w domach osób badanych. Na początku kobiety opowiadały o swoich matkach. Instrukcja brzmiała: „Proszę mi opowiedzieć o swojej matce. Ma Pani na to pół godziny”. Wypowiedzi nie były komentowane ani przerywane. W przypadku trudności z wypełnieniem czasu badający mówił: „Proszę jeszcze trochę pomyśleć, może Pani coś sobie przypomni” lub „Zostało jeszcze X minut, może coś jeszcze uda się Pani opo-

wiedzieć”. Po zakończeniu nagrania osoby badane wypełniały metryczkę zawierającą dane formalne i skalę do oceny relacji z matką oraz Kwestionariusz Spostrzegania Społecznego.

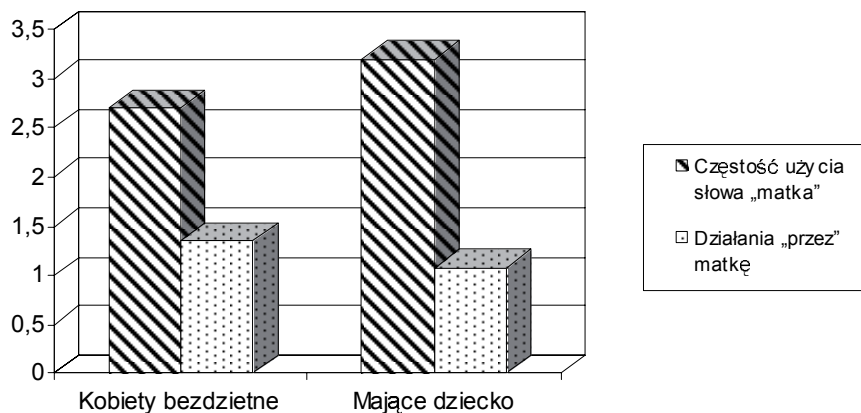
WYNIKI

Spostrzegane podobieństwo osoby badanej do jej matki mierzone za pomocą listy przymiotników (Kwestionariusz Spostrzegania Społecznego) istotnie różni ($t = 1,81$; $p = 0,007$) grupę kobiet bezdzietnych ($M = 8,1$) i mających dziecko ($M = 7,0$). Córki, które już same są matkami, czują się do swoich własnych matek mniej podobne.

Deklarowana jakość relacji z matką również istotnie różnicuje porównywane grupy ($t = 2,45$; $p = 0,018$). Kobiety mające dziecko oceniają relację z własną matką gorzej ($M = 2,5$) niż kobiety bezdzietne ($M = 3,3$).

Analizy pola semantycznego kluczowego pojęcia narracji, czyli słowa „matka” (por. wykres 1), wskazują na częstsze jego użycie w narracjach kobiet mających dzieci, choć odkryta różnica nie osiąga poziomu istotności statystycznej ($t = 1,89$; $p = 0,064$). Temat macierzyństwa, także własnego, staje się dla nich ważniejszy. W pewnym stopniu zmienia się również zakres treściowy pola semantycznego. Spośród wielu aspektów, pod względem których analizowane było pole semantyczne, zaznaczyły się, nie osiągając poziomu istotności statystycznej, różnice występują we frekwencjach określeń charakteryzujących aktywność (tzw. działaniach „przez”), czyli w orzeczeniach zdań, w których podmiotem jest matka. W narracjach kobiet bezdzietnych matka opisywana jest jako nieco bardziej aktywna, działająca, sprawcza, choć i tu różnica nie jest istotna statystycznie ($t = 1,71$; $p = 0,093$).

Zdania relacyjne, w których występują jednocześnie dwa słowa kluczowe: „matka” i „ja” w funkcji podmiotu lub dopełnienia, sklasyfikowane ze względu na kategorie semantyczne orzeczeń, wskazują na istotne zróżnicowanie w zakresie czterech kategorii (por. wykres 2). W narracjach kobiet bezdzietnych w porównaniu z narracjami kobiet mających dziecko występuje więcej orzeczeń z kategorii, którą

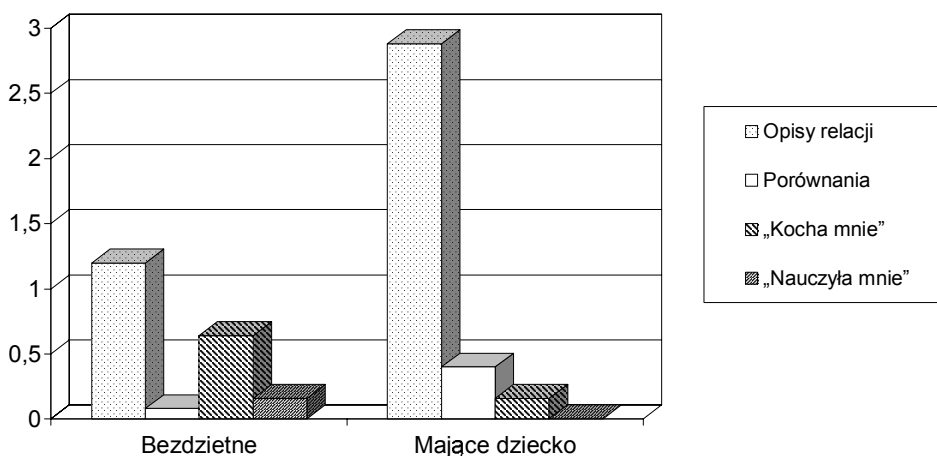

Wykres 1. Pole semantyczne słowa „matka” (częstość użycia słowa i określenia typu działania „przez”) kobiet bezdzietnych i mających dziecko

można ogólnie nazwać „co dostałam od matki”: uczucia – „mama mnie kocha” ($t = 2,04$; $p = 0,047$) i wiedza życiowa – „mama nauczyła mnie...” (choć w tej kategorii różnica, która się zarysowała, nie jest jednak istotna: $t = 1,69$; $p = 0,09$). Z kolei u kobiet mających dziecko jest więcej opisów relacji – dobrej lub złej ($t = 3,27$; $p = 0,002$) oraz wszystkich porównań łącznie ($t = 2,28$; $p = 0,027$) – w większości wskazujących na własne zalety i wady matki.

Pozostałe kategorie, pod względem których porównywane były narracje osób z obydwu grup, nie okazały się różnicujące.

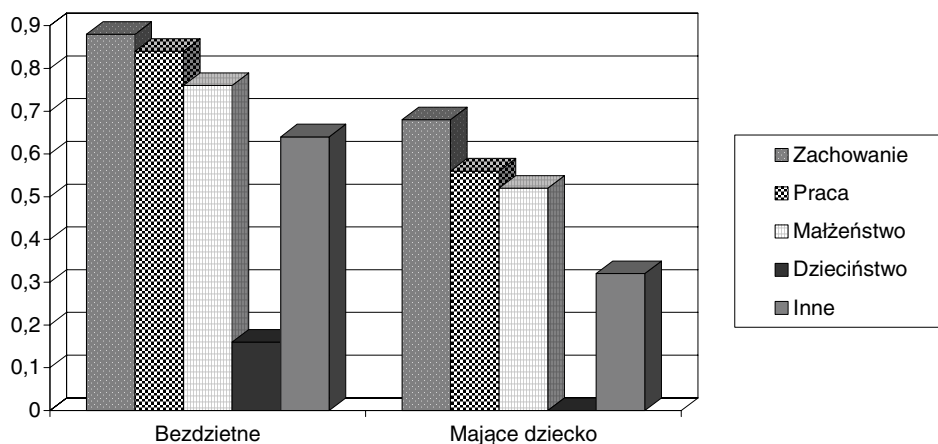
Analiza wątków tematycznych ukazuje istotne zróżnicowanie liczby poruszanych wątków (kobiety bezdzietne średnio 7,24 wątko, kobiety posiadające dzieci średnio 9,52 wątko, $t = -2,61$; $p = 0,012$) oraz częstości ich występowania w narracjach w zakresie dziesięciu kategorii (wykres 3a i 3b).

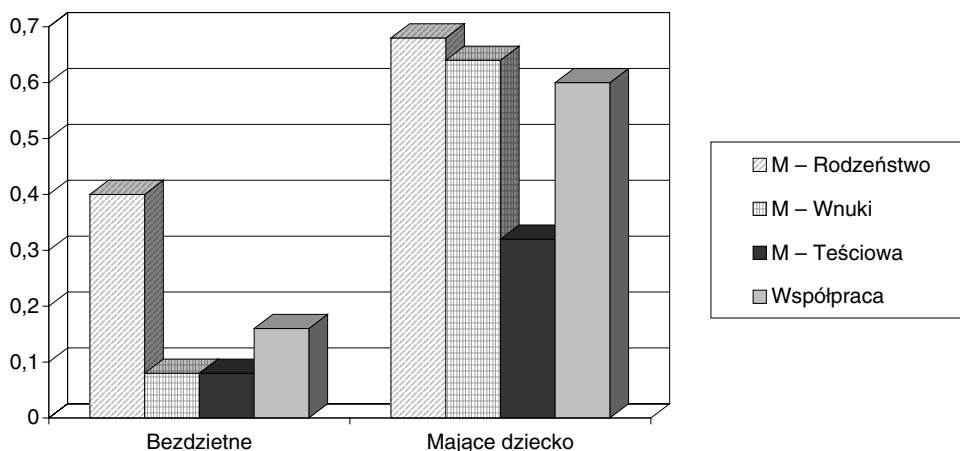
Wykres 2. Ogólna liczba zdań relacyjnych („opisy relacji”) i wybrane kategorie orzeczeń zdań relacyjnych: porównania (ja – matka), opisy uczuć matki do córki („kocha mnie”), opisy nauk odebranych od matki („nauczyła mnie”) w narracjach kobiet bezdzietnych i mających dziecko

Na wykresie 3a przedstawione są te kategorie, których jest istotnie więcej w narracjach kobiet bezdzietnych, w porównaniu z narracjami kobiet mających dziecko. Są to opisy aktywności matki w różnych dziedzinach życia: ogólne charakterystyki jej sposobu bycia i zachowania się ($t = 1,72$; $p = 0,009$), informacje o pracy zawodowej i osiągnięciach

na tym polu ($t = 2,22$; $p = 0,031$), w małżeństwie ($t = 1,79$; $p = 0,08$; choć różnica nie osiąga poziomu istotności), w innych dziedzinach życia (rozrywki, kontakty towarzyskie, sposób spędzania wolnego czasu, $t = 2,34$; $p = 0,023$), a także opisy dzieciństwa matki ($t = 2,14$; $p = 0,038$). Kobiety bezdzietne spostrzegają matkę tak, jak spostrzegają siebie

Wykres 3a. Wątki tematyczne dotyczące matki w narracji kobiet bezdzietnych i mających dziecko: zachowania matki („zachowanie”), praca matki („praca”), małżeństwo matki („małżeństwo”), dzieciństwo matki („dzieciństwo”), inne dziedziny aktywności matki („inne”)

Wykres 3b. Wątki tematyczne dotyczące matki w narracji kobiet bezdzietnych i mających dziecko: relacje matka – rodzeństwo osoby badanej („M – rodzeństwo”), relacje matka – wnuki („M – wnuki”), relacje matka – teściowa („M – teściowa”), epizody współpracy („współpraca”)

– aktywny podmiot funkcjonujący w roli zawodowej, małżeńskiej, oddający się swoim zainteresowaniom i rozrywkom, wspominający dzieciństwo.

Na wykresie 3b przedstawiono kategorie, które częściej pojawiały się w opisie matki u kobiet posiadających dziecko, w porównaniu z grupą kobiet bezdzietnych. Szczególnie akcentowane przez kobiety posiadające dziecko, w porównaniu z kobietami bezdzietnymi, były sytuacje współpracy z własną matką (epizody współpracy $t = 2,59$; $p = 0,013$). Opiswane są również relacje z osobami z najbliższego otoczenia matki: z rodzeństwem osoby badanej ($t = 2,03$; $p = 0,048$), z wnukami ($t = 4,98$; $p = 0,000$), z teściową ($t = 2,18$; $p = 0,034$). Dla kobiet mających dziecko matka nie jest już indywidualnym, aktywnym podmiotem zdarzeń, ale przede wszystkim uczestnikiem relacji z osobami z najbliższego otoczenia społecznego.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Opowieść „moja matka” kobiet bezdzietnych różni się od opowieści kobiet mających dziecko. Różnice te zdają się nieprzypadkowe. Większość wskaźników, w zakresie których odnotowano odmienne frekwencje w grupach,

związana jest z wymiarem aktywność indywidualna – współpraca. Wejście w rolę matki sprawia, że prototypowy schemat roli staje się bardziej dostępny. W narracji świadczą o tym liczniejsze użycia słowa kluczowego i większe bogactwo wątków tematycznych. W obliczu nowych zadań co innego staje się ważne. „Ja” w nowej roli powinno charakteryzować się innymi cechami niż poprzednie „ja”. Młode kobiety weryfikują samoopis. A skoro siebie spostrzegają i oceniają według innych kryteriów, także i inne kobiety – w tym własną matkę – spostrzegają i oceniają inaczej. Prawdopodobnie zadają sobie pytania: „Kim jestem w porównaniu z nią?”; „Czy jestem dobrą matką?”; „Czy to, co dawniej myślałam o macierzyństwie, jest dobrym wzorcem?”. Kobiety posiadające dzieci najwyraźniej są bardziej uczulone na wątki opisujące relacje pomiędzy najbliższymi. One już nie są „tylko sobą” – aktywnym młodym dorosłym, zajmującym się pracą zawodową, własnymi zainteresowaniami, życiem małżeńskim. Z pewnością zmienia się również relacja z mężem (por. Okrzesik, 2002). Kobiety mające dziecko weszły w etap realizacji roli kobiety jako osoby dającej wsparcie i troskę – w relację asymetryczną, w której daje się siebie bezzwrotnie, nie oczekując rewanżu.

OPOWIEŚĆ „MOJA MATKA”

Kobiet bezdzietnych

Myślenie „indywidualistyczne”

aktywność (działania podmiotowe – „przez”)

- sposób zachowania matki
- dzieciństwo matki
- praca matki
- małżeństwo matki
- inne dziedziny życia matki
- „kocham mnie” (uczucia otrzymane od matki)
- „nauczyła mnie” (nauki odebrane od matki)

*Relacja ja – matka oceniana lepiej
Większe spostrzegane podobieństwo*

Kobiet mających dziecko

Myślenie „relacyjne”

epizody współpracy

- relacje matka – rodzeństwo
- relacje matka – wnuki
- relacje matka – teściowa
- porównania ja – matka
- opisy relacji ja – matka
- częściej używane słowo „matka”

*Relacja ja – matka oceniana gorzej
Mniejsze spostrzegane podobieństwo*

Kobiety mające własne dzieci gorzej oceniają relacje ze swoimi matkami. Także ich spostrzegane podobieństwo do matki zmniejsza się, co może być traktowane jako pośredni wskaźnik jakości relacji (Aronson i in., 1997). Wyniki zdają się świadczyć o tym, że młode kobiety mające dziecko, poszukując intensywnie swojej tożsamości jako matki, negują dotychczas dobrze oceniane relacje i odcinają się od podobieństwa do własnej matki. Zważywszy, że u tych kobiet, w porównaniu z kobietami bezdziećmi, problem relacji staje się wątkiem o wiele częściej poruszonym w narracji o matce, można przypuszczać, że dokonują one przewartościowania dotychczasowych sądów na temat macierzyństwa w ogóle. Świadczyłyby o tym również bardzo liczne wątki zawierające porównania siebie i matki, a także wielość zdań poświęconych wzajemnym stosunkom obydwu matek.

Bezdzietne córki w zdaniach relacyjnych wyrażają to, co „otrzymały” od matek. Opisują ich uczucia do siebie (pozytywne) i różne odebrane nauki (w formie wdzięczności). Wciąż czują się dziećmi i traktują relacje matka – dziecko jako coś, co ich dotyczy z perspektywy „biorcy”. Zajmują się pracą zawodową, życiem małżeńskim, a macierzyństwo jako takie nie zaprzęta całkowicie ich uwagi, a zatem relacja z matką jest spostrzegana pozytywnie. Zmiana perspektywy skłania do wzięcia na siebie odpowiedzialności za relację matka – dziecko, zmusza do jej tworzenia, kształtowania, analizowania i wartościowania. Wspomnienia związane z własną matką stają się materiałem przemyśleń. Nakładają się na nie aktualne doświadczenia, wzory kulturowe (zaktualizowane przez czas, jaki upłynął od ich własnego dzieciństwa), obserwacje znanych, wymiana poglądów z innymi młodymi matkami, z lekarzami, wiedza poradnikowa, a także uzgodnienia dotyczące prototypowych wzorców pełnienia roli matki, jakie z własnych rodzin pochodzenia wynieśli żona i jej mąż.

Przewartościowania w obrębie struktury sensu narracji tożsamościowej związane z przyjęciem nowej roli społecznej pociągnęły

za sobą modyfikację doświadczeniowej bazy opowieści. Skupienie uwagi na pewnej sferze własnych doświadczeń i intensywna praca polegająca na wbudowywaniu w tożsamość nowego aspektu siebie doprowadziły do modyfikacji zasady organizującej biografii. Aby opowieść zachowała spójność i sens, należało uzupełnić jej faktografię o zdarzenia, które być może dotychczas „nie pasowały” do zasadniczego przesłania, a zatem nie były traktowane jako dobre przykłady podstawowej tezy.

Zaobserwowane zjawisko – przemiana opowieści na temat ważnego aspektu własnej historii – skłania do przyjęcia stwierdzenia, że narracyjna tożsamość nie powinna być utożsamiana z autobiografią. To nie jest sama historia życia, czyli wydarzenia, fakty. Nie sposób w opowieści przekazać całokształtu wydarzeń życiowych. Zawsze dokonuje się ich wyboru, przytaczając zdarzenia według jakiegoś klucza. Kluczem tym jest teza, jaką pragnie się zilustrować, przywołując konkretne epizody. Ów klucz, przesądzający o wyborze tego, co się pamięta i co chce się opowiedzieć (komuś lub sobie samemu), to właśnie naczelną zasadą, która historię życia czyni sensowną. Stanowi ona przesłanie opowieści autobiograficznej, skrypt życiowy, według którego interpretowane są doświadczenia i komponowana całość opowieści.

Zmiana przesłania sprawia, że dotychczasowe ilustracje, odnoszące się do poprzedniej wersji opowieści tożsamościowej, mogą już do niej nie pasować. Wtedy z pamięci wydobywane są epizody, które można zinterpretować w taki sposób, aby historia odzyskała spójność. Opowiadana autobiografia się zmienia. Jest ciągle rejestrem wydarzeń „z mojego życia”, ale być może innych, być może tych samych, ale przedstawianych w innym świetle i w kontekście innych okoliczności, motywów, przyczyn, celów; mających odmienne, nowe znaczenie. Opowieść autobiograficzna odzwierciedla aktualny stan tożsamości, która zachowując ciągłość osobistą, stale ewoluuje w aspekcie osobistych znaczeń.

PRZYPIS

¹ Ponieważ materiał, który podlega analizie, to narracje, których struktura i składniki są szczególnym przedmiotem zainteresowania autorki badań, stosuje ona termin „narracja tożsamościowa” a nie „tożsamość narracyjna” (*narrative identity*), którego autorem jest Dan Mc Adams (1983). Dryll twierdzi, że pojęcie „tożsamość narracyjna” odwołuje się do tożsamościowej funkcji narracji (tożsamość wyraża się w narracji), a pojęcie „narracja tożsamościowa” silniej akcentuje kwestie formy czy struktury narracji na temat Ja (przyp. redaktora zeszytu).

BIBLIOGRAFIA

- Aronson E., Wilson T., Akert R. (1997), *Psychologia społeczna: serce i umysł*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Bartosz B. (2004), Ludzie chcą opowiedzieć swoją historię: konstruowanie rzeczywistości w narracji (przez pryzmat doświadczeń autobiograficznych) [w:] E. Dryll, A. Cierpka (red.), *Narracja: koncepcje i badania psychologiczne*, 227–240. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Bruner J. (1990), Życie jako narracja. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 4, 3–17.
- Cierpka A. (2002), Tożsamość jednostki wśród rodzinnych narracji [w:] J. Trzebiński (red.), *Narracja jako sposób rozumienia świata*, 173–187. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Cox J. (1998), Postnatal depression: A serious and neglected postpartum complication. *Clinical Obstetrics and Gynecology*, 4 [w:] A. Karolak (opracowanie), *Depresja poporodowa – przyczyny i objawy*. Materiały z Konferencji Fundacji Rodzic po Ludzku: „Być matką od początku. O problemach psychologicznych okresu ciąży i wczesnego macierzyństwa”. 28 września, Warszawa (Polska).
- Dryll E. (2004), Homo narrans: wprowadzenie [w:] E. Dryll, A. Cierpka (red.), *Narracja: koncepcje i badania psychologiczne*, 7–20. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Dryll E. (2005), Semantyczna analiza narracji – metoda łącząca walory podejścia jakościowego i ilościowego [w:] E. Chmielnicka-Kuter, M. Puchalska-Wasył przy współpracy P. Oleś (red.), *Polifonia osobowości: aktualne problemy psychologii narracji*, 205–225. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Dryll E. (2006), Oczekiwania matek adopcyjnych i biologicznych spodziewających się pierwszego dziecka. *Psychologia Rozwojowa*, 11 (4), 127–139.
- Dryll E., Cierpka A. (1996), Badanie treści etosu rodzinnego poprzez analizę narracji. *Kwartalnik Polskiej Psychologii Rozwojowej*, 1, 33–52.
- Duszak A. (1998), *Tekst – dyskurs – komunikacja międzykulturowa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Elliot S.A. (1998), Psychological strategies in the prevention and treatment of postnatal depression. *Clinical Obstetrics and Gynecology*, 4 [w:] K. Kłosińska (opracowanie), *Sposoby zapobiegania i leczenie depresji poporodowej*. Materiały z Konferencji Fundacji Rodzic po Ludzku: „Być matką od początku. O problemach psychologicznych okresu ciąży i wczesnego macierzyństwa”. 28 września, Warszawa (Polska).
- Jarymowicz M. (2002), *Poza egocentryczną perspektywą widzenia siebie i świata*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Matolon G., Ghilione R., Barci N. (1985), *Les direx analyses: l'analyse propositionnelle du discours*. Paris: Presses Universitaires de Vincennes.
- McAdams D.P. (1983), *The development of a narrative identity* [w:] T. Sarbin, K. Scheibe (red.), *Studies in social identity*, 160–171. New York: Preager Press.
- Okrzesik M. (2002), *Statość i zmienność wartości związanych z życiem rodzinnym w sytuacji kryzysowej urodzenia się pierwszego dziecka*. Niepublikowana praca magisterska. Warszawa: Wydział Psychologii UW.
- Robin R. (1980), Badanie pól semantycznych: doświadczenia Ośrodka Leksykografii Politycznej w Saint-Cloud [w:] M. Głowiński (red.), *Język i społeczeństwo*, 252–281. Warszawa: Czytelnik.
- Tarka D. (2006), *Reprezentacja matki u kobiet posiadających własne dzieci i kobiet bezdzietnych*. Niepublikowana praca magisterska. Warszawa: Wydział Psychologii UW.